

University of Groningen

Partnering Patterns

Wachter, Gusta

DOI:
[10.33612/diss.211106811](https://doi.org/10.33612/diss.211106811)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2022

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Wachter, G. (2022). *Partnering Patterns: diversity in Union Formation and Dissolution among the Children of Immigrants*. [Thesis fully internal (DIV), University of Groningen]. University of Groningen.
<https://doi.org/10.33612/diss.211106811>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Nederlandse Samenvatting

(Dutch Summary)

Introductie

De afgelopen jaren zijn veel kinderen van immigranten volwassen geworden. Met name kinderen van voormalige gastarbeiders en postkoloniale immigranten hebben de transitie naar jongvolwassenheid doorgemaakt. Tijdens deze levensfase vinden veel mensen voor het eerst een partner. Het volwassen worden van deze zogenoemde tweede generatie heeft daarom geleid tot vragen over hun relatievorming en -ontbinding. Lijkt hun relatievorming op die van leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond? En welke rol speelt het land van herkomst van de ouders bij het aangaan en verbreken van relaties?

Om hier inzicht in te krijgen is er in Europa de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar de relatievorming van de tweede generatie. Daarbij is de meest gestelde vraag in de literatuur hoe dit verschilt van de eerste generatie met dezelfde migratieachtergrond enerzijds, en de bevolking zonder migratieachtergrond anderzijds. De tweede generatie is echter geen homogene of statische groep. Het is daarom aannemelijk dat er binnen de tweede generatie grote verschillen zijn in relatievorming en -ontbinding. Hierover is nog relatief weinig bekend. De belangrijkste onderzoeksvraag in dit proefschrift is dan ook: *Op welke manier varieert de relatievorming en -ontbinding binnen de tweede generatie tijdens de (jong)volwassenheid?* De tweede vraag die centraal staat is hoe deze diversiteit in relatievorming en -ontbinding samenhangt met de socialisatie van de tweede generatie. De tweede generatie groeit namelijk op te midden van tenminste twee culturele invloeden. Dit wordt ook wel bi-culturele socialisatie genoemd. Aan de ene kant groeit de tweede generatie op met de normen en waarden in het land van herkomst van de ouders, aan de andere kant met de heersende normen in het land waar ze opgroeien. Beide hebben mogelijk invloed op hun relatievorming en -ontbinding. Eerder onderzoek gebruikt bi-culturele socialisatie vaak aan als verklaring voor het ontstaan van verschillen *tussen* de eerste en tweede generatie. In dit proefschrift wordt het concept bi-culturele socialisatie daarentegen gebruikt om inzicht te krijgen in de diversiteit *binnen* de tweede generatie zelf. Dat doe ik door socialisatietheorieën te integreren met verschillende elementen uit de levensloopliteratuur. Deze literatuur biedt handvatten om relatievorming en -ontbinding te onderzoeken aan de hand van de samenhang tussen tijd, plaats en verschillende levensdomeinen.

De focus ligt in dit proefschrift op de Nederlandse context, waarbij de relatievorming en -ontbinding van de tweede generatie in een bredere Europese context wordt geplaatst. Diversiteit in relatievorming binnen de tweede generatie wordt geanalyseerd aan de hand van drie dimensies. Ten eerste bestudeer ik verschillen binnen de tweede generatie tussen de vier grootste niet-Europese herkomstgroepen in Nederland: de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie (hoofdstuk 3-5). De verwachting is dat verschillen in relatievorming tussen deze groepen de verschillende normen omtrent relatievorming in de verschillende landen van herkomst reflecteren. Ten tweede onderzoek ik verschillen binnen de tweede generatie aan de hand van het tijd- en plaatsprincipe uit de levensloopliteratuur. Volgens dit principe is het cruciaal om rekening te houden met de macrocontext waarin het leven zich afspeelt. Dit heeft zowel betrekking op de (historische) tijd waarin mensen leven als op de locatie waarin men zich bevindt. In hoofdstuk 3 onderzoek ik dit door verschillen in huwelijksleeftijd tussen geboortecohorten binnen de Turkse en Marokkaanse tweede generatie te analyseren. De verwachting daarbij is dat

jongere cohorten op latere leeftijd zullen trouwen. Met betrekking tot het plaats-component onderzoek ik voor de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse tweede generatie of relatievorming op volwassen leeftijd verschilt afhankelijk van de etnische samenstelling van de buurt waar zij als kind zijn opgegroeid (hoofdstuk 4). Hierbij verwacht ik dat het relatievormingsgedrag van de tweede generatie meer lijkt op dat van personen met een Nederlandse achtergrond, naarmate de tweede generatie opgroeit tussen meer Nederlandse burens. De derde dimensie betreft de diversiteit in herkomst van partners binnen verschillende type relaties. Daarbij focus ik niet alleen op huwelijken (hoofdstuk 3 en 4) zoals vaak wordt gedaan, maar onderzoek ik ook datingrelaties (hoofdstuk 2) en ongehuwde samenwoonrelaties (hoofdstuk 4 en 5). Zowel de start (hoofdstuk 3 en 4) als het einde van relaties komen aan bod (hoofdstuk 5). Tevens maak ik een onderscheid tussen verschillende partnerkeuzes, waarbij ik gedetailleerder inga op verschillende herkomstgroepen dan tot dusver gebruikelijk is in onderzoek naar relatievorming en -ontbinding van de tweede generatie (hoofdstuk 2 en 5).

Er wordt gebruikgemaakt van twee verschillende typen datasets, waarbij de tweede generatie in beide gevallen gedefinieerd wordt als personen geboren in Nederland¹⁹ met tenminste één ouder geboren in het buitenland. In drie hoofdstukken (3-5) worden gegevens uit de Sociaal Statistische Bestanden (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek gebruikt. Deze longitudinale microdata bevat uitgebreide informatie over zowel ongehuwde samenwoonrelaties als huwelijken. Daarnaast is het met deze registerdata mogelijk om in de analyses te controleren voor verscheidene demografische en sociaaleconomische kenmerken. Hoofdstuk 2 gaat over datingrelaties. Hierin wordt data geanalyseerd uit vragenlijstonderzoek in vijf Europese landen (TIES Survey). Dit is van grote toegevoegde waarde, aangezien datingrelaties niet in de registers zijn opgenomen.

Bevindingen

Daten en partnerkeuze binnen de Turkse tweede generatie

In hoofdstuk 2 analyseer ik de partnerkeuze in datingrelaties van de Turkse tweede generatie aan de hand van vragenlijstonderzoek in vijf Europese landen (Nederland, Oostenrijk, Zwitserland, Duitsland en Frankrijk). De respondenten waren tussen de 18 en 25 jaar oud tijdens het invullen van de vragenlijst. Ik onderzoek de herkomst van de datingpartners en hoe deze samenhangt met verschillende kenmerken van de ouders aan de hand van multinomiale regressiemodellen. Mijn bevindingen laten zien dat het niet ongebruikelijk is voor de Turkse tweede generatie in Europa om een partner te hebben zonder Turkse achtergrond. Met name mannen daten relatief vaak buiten de eigen herkomstgroep. Verder tonen de bevindingen aan dat er diverse soorten intra-etnische datingrelaties bestaan. Ongeveer de helft van de partners met een Turkse herkomst behoort zelf ook tot de tweede generatie. De andere helft is in Turkije geboren. Hiervan woont een deel nog steeds in Turkije ten tijde van de relatie, wat aangeeft dat daten niet altijd binnen landsgrenzen plaatsvindt. Naast partnerkeuze heb ik in dit hoofdstuk onderzocht in welke mate

¹⁹ In hoofdstuk 2 kan dit ook Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk of Zwitserland zijn.

respondenten denken dat hun ouders het eens zijn met hun relatie. Het grootste deel geeft aan te denken dat hun ouders de relatie accepteren. Maar opvallend genoeg geeft ook ongeveer 1 op de 3 respondenten aan dat hun ouders niet op de hoogte zijn van de relatie. Dit suggereert dat de Turkse tweede generatie niet altijd wil dat ouders weten van het bestaan van een partner. In lijn met de verwachting dat ouders kritischer staan tegenover datingrelaties van dochters dan van zonen, laat dit hoofdstuk zien dat vrouwen vaker het idee hebben dat hun ouders het niet eens zijn met hun relatie dan mannen. Opvallend genoeg is er geen verschil in de ervaren acceptatie van ouders naar herkomst van de partner, terwijl de verwachting was dat ouders vaker bezwaren zouden hebben in het geval van een niet-Turkse partner. Ten slotte wijzen de bevindingen erop dat ouderlijke kenmerken, zoals opleidingsniveau en arbeidsparticipatie, een relatief kleine rol spelen in partnerkeuze. Dit is in tegenstelling tot eerder onderzoek naar de rol van ouders in het vinden van een huwelijkspartner.

Cohortverschillen in huwelijksleeftijd

In hoofdstuk 3 toets ik of er verandering plaatsvindt in de leeftijd waarop de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in Nederland haar eerste huwelijk aangaat. Dit doe ik aan de hand van data uit de Sociaal Statistische Bestanden (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Met behulp van *logistic discrete-time event-history models* analyseer ik hoe de leeftijd waarop een eerste huwelijk wordt aangegaan verschilt tussen 11 opeenvolgende geboortecohorten (1980-1990). Ik verwacht dat jongere cohorten op latere leeftijd zullen trouwen. Deze verwachting is gebaseerd op theorieën die ervan uit gaan dat nieuw gedrag in eerste instantie ontstaat binnen een selecte groep, maar zich uiteindelijk breed verspreidt onder leden van een sociale groep. In Turkije en Marokko ligt de huwelijksleeftijd lager dan in Nederland, zeker in de tijd waarin de meeste gastarbeiders arriveerden. Het huwelijksgedrag in Nederland kan dan ook gezien worden als nieuw gedrag voor deze migrantengroepen. Oudere tweede generatie cohorten stellen mogelijk als eerste het huwelijk uit en wijken daarmee af van de norm om jong te trouwen. Waar dit onder oudere tweede generatie geboortecohorten nog als nieuw gedrag gezien kan worden, is het aannemelijk dat dit onder jongere cohorten steeds meer de norm wordt.

In lijn der verwachting laten de resultaten duidelijk zien dat jongere cohorten binnen de tweede generatie het huwelijk uitstellen. Hoewel vrouwen over het algemeen op jongere leeftijd trouwen dan mannen, zien we een vergelijkbaar patroon van uitstel onder mannen en vrouwen van de Turkse tweede generatie. Mannen van de Marokkaanse tweede generatie vormen de grootste uitzondering. Onder hen zien we een minder duidelijk patroon, hoewel ook hier mannen geboren in 1990 minder vaak getrouwd zijn op 25-jarige leeftijd dan diegenen geboren in 1980. Vergelijken met de Marokkaanse tweede generatie, zien we grotere verschillen binnen de Turkse tweede generatie. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat zij over het algemeen jonger trouwen dan de Marokkaanse tweede generatie en er dus meer ruimte is voor verandering. Deze resultaten vinden we ongeacht verschillen in achtergrondkenmerken. Wat aangeeft dat veranderingen in huwelijksleeftijd niet lijken te worden veroorzaakt door veranderingen tussen cohorten in bijvoorbeeld opleidingsniveau en arbeidsparticipatie van moeders. Ten slotte is de huwelijksleeftijd van de tweede generatie

vergeleken met de huwelijksleeftijd van leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond. Het verschil tussen de Turkse tweede generatie en leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond is kleiner voor de jongere cohorten. Dat betekent dat de huwelijksleeftijd steeds meer op elkaar gaat lijken. Ook de Marokkaanse tweede generatie (met name vrouwen) stelt het huwelijk uit, maar voor hen lijkt er geen sprake van convergentie. Het verschil met Nederlandse leeftijdsgenoten was voor het oudste cohort al kleiner dan voor de Turkse tweede generatie. Dit verschil wordt echter niet nog kleiner voor de jongere cohorten.

Samenstelling van de buurt tijdens de jeugd en relatievorming op latere leeftijd

In hoofdstuk 4 onderzoek ik of het aangaan van een eerste relatie afhankelijk is van de etnische samenstelling van de buurt waar de tweede generatie opgroeit. Daarbij kijk ik zowel naar de leeftijd waarop mensen hun eerste relatie aangaan als naar het type relatie dat ze aangaan (ongehuwd samenwonen of trouwen zonder eerst samen te wonen). Dit doe ik aan de hand van *multinomial discrete-time event-history models* voor de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse tweede generatie. De verwachting is dat wanneer de tweede generatie opgroeit in een omgeving met veel Nederlandse buren, zij in grotere mate gesocialiseerd worden met normen over relatievorming binnen de Nederlandse meerderheidsgroep. Als gevolg daarvan kan worden verwacht dat de relatievorming van de tweede generatie meer zal lijken op de relatievorming van personen met een Nederlandse achtergrond, naarmate zij opgroeien tussen meer buren met een Nederlandse achtergrond. De etnische compositie van de buurt waarin iemand opgroeit wordt gemeten door het percentage inwoners met een Nederlandse achtergrond te berekenen in buurten binnen een straal van 500 meter, 1000 meter en 2000 meter van de eigen buurt.

De resultaten tonen aan dat de invloed van de etnische samenstelling van de buurt tijdens de jeugd op relatievorming tijdens de jongvolwassenheid verschilt tussen de herkomstgroepen. Zoals verwacht stelt de Turkse tweede generatie het huwelijk langer uit wanneer ze opgroeien tussen meer buurtgenoten met een Nederlandse achtergrond. Hoewel dit ook de verwachting was voor de Marokkaanse tweede generatie, bevestigen de resultaten dit niet. Voor de Marokkaanse tweede generatie daarentegen is de kans dat de eerste relatie een ongehuwde samenwoonrelatie is in plaats van een direct huwelijk groter naarmate ze opgroeien tussen meer buren met een Nederlandse achtergrond. De resultaten met betrekking tot de Surinaamse tweede generatie laten zien dat zij eerder gaan samenwonen wanneer ze zijn opgegroeid tussen meer Nederlandse buurtgenoten en dat de kans om direct te trouwen in dat geval lager ligt. Hierbij moet worden opgemerkt dat een aanzienlijk deel van de verschillen verklaard worden door andere achtergrondkenmerken. Ten slotte lijkt de schaal waarop de etnische samenstelling van de buurt bekeken wordt een rol te spelen. De duidelijkste verschillen worden gevonden voor de buurten binnen 500 meter.

Partnerkeuze en het beëindigen van ongehuwde samenwonenrelaties

In hoofdstuk 5 focus ik op het einde van relaties in plaats van het begin. De dominante hypothese in de literatuur is dat relaties tussen partners met een verschillende etnische herkomst minder stabiel zijn dan relaties binnen de eigen herkomstsgroep. Dit is met name getest voor echtscheidingen vanuit huwelijken en onder migrantengroepen met relatief traditionele huwelijksnormen. In dit hoofdstuk toets ik in hoeverre deze algemene hypothese standhoudt in het geval van samenwonenrelaties binnen de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie. Waar het huwelijk binnen de Turkse en Marokkaanse groep een belangrijke rol speelt, is dit in veel mindere mate het geval voor Surinamers en Antillianen. Ongehuwd samenwonen komt veel voor onder deze laatste twee groepen, evenals uit elkaar gaan. In mijn analyses maak ik onderscheid tussen relaties bestaande uit twee tweede generatie partners met dezelfde herkomst, uit een tweede en een eerste generatie partner met dezelfde herkomst en uit een tweede generatie partner en een partner met een Nederlandse herkomst. Twee theoretische ideeën heb ik in het hoofdstuk tegen elkaar getoetst. Op basis van het homogamie principe kan beargumenteerd worden dat koppels de kleinste kans hebben om uit elkaar te gaan als beide partners dezelfde tweede generatie achtergrond hebben. Convergentie theorieën suggereren daarentegen dat de kans om uit elkaar te gaan bepaald wordt door de scheidingskansen in de herkomstsgroep van beiden partners te middelen. Omdat relaties onder personen met een Nederlandse herkomst over het algemeen stabiel lijken te zijn, is de verwachting daarom dat ongehuwde samenwonenrelaties met een Nederlandse partner de kleinste kans hebben om te eindigen. Daarentegen is de verwachting dat relaties tussen een tweede en een eerste generatie partner met dezelfde herkomst het minst stabiel zijn omdat relatieontbinding veel voorkomt in het land van herkomst van de ouders.

Aan de hand van *multinomial discrete-time event-history models* analyseer ik sinds de start van de relatie per jaar of een koppel nog samen is. Daarbij kijk ik of de duur van ongehuwd samenwonen verschilt tussen de verschillende typen koppels. Omdat ook andere koppelkenmerken invloed kunnen hebben op de kans om uit elkaar te gaan, zoals leeftijdsverschil en verschil in opleiding, controleer ik hiervoor. De resultaten laten zien dat koppels met een Nederlandse partner het meest stabiel zijn, deze koppels hebben de laagste kans om uit elkaar te gaan. Dit geldt ook wanneer andere koppelkenmerken meegenomen worden in de analyses. Deze resultaten zijn in lijn met de verwachting gebaseerd op convergentie theorieën. In het geval de partner van de tweede generatie een Nederlandse achtergrond heeft is de kans kleiner dat relatie eindigt wanneer dit de man is. Of de partner behoort tot de eerste of tot de tweede generatie lijkt er minder toe te doen. Er werd geen verschil gevonden in de kans om uit elkaar te gaan tussen koppels met een eerste of tweede generatie partner met dezelfde herkomst. De verwachting dat koppels met twee tweede generatie partners stabiel zou zijn wordt dus niet bevestigd door de resultaten.

Conclusies

Eerder onderzoek naar relatievorming en -ontbinding van de tweede generatie heeft zich vooral gericht op het onderzoeken van verschillen *tussen* de tweede generatie en ofwel de eerste generatie, ofwel personen met een Nederlandse achtergrond. De nadruk lag daarbij vaak op het bestuderen van huwelijken. Daarnaast was het onderscheid dat gemaakt werd in herkomst van de partners vaak beperkt tot een simpele dichotomie tussen endogamie (binnen de herkomstgroep) en exogamie (buiten de herkomstgroep). Mijn onderzoek toont echter aan dat het van groot belang is om naar diversiteit en variatie *binnen* de tweede generatie te kijken. Meer gedifferentieerd, longitudinaal onderzoek waarin de diversiteit in typen relaties en partners onderkend wordt is daarbij essentieel. Gekoppeld aan de verschillende dimensies van diversiteit in relatievorming kunnen vier overkoepelende conclusies getrokken worden.

Ten eerste is het van groot belang om in onderzoek naar relatievorming en -ontbinding van de tweede generatie onderscheid te maken tussen specifieke herkomstgroepen. Vaak wordt aangenomen dat een verandering in gedrag van de tweede generatie richting dat van personen met een Nederlandse achtergrond automatisch minder traditionele relatievorming betekent. Maar dit hoeft niet het geval te zijn en is afhankelijk van de herkomstgroep. Zoals mijn proefschrift aantoont kunnen ook groepen die qua migratiegeschiedenis en culturele achtergrond op elkaar lijken wel degelijk van elkaar verschillen. Door groepen samen te voegen kunnen dergelijke verschillen onopgemerkt blijven, wat kan zorgen voor ongenueanceerde en vertekende conclusies.

Ten tweede wordt de relatievorming van de tweede generatie beïnvloedt door waar, en met name wanneer ze opgroeien. De bevindingen uit mijn proefschrift benadrukken dat er niet één homogene tweede generatie bestaat die vergeleken kan worden met de eerste generatie of met personen met een Nederlandse herkomst. Naast individuele en familiekenmerken is het cruciaal om rekening te houden met (lokale) geografische factoren en de (historische) tijd waarin de tweede generatie opgroeit, om verschillen en veranderingen in relatievormingsgedrag beter te begrijpen. Dit heeft mogelijke implicaties voor onderzoek naar intergenerationele verschillen tussen migrantengeneraties en de manier waarop het concept bi-culturele socialisatie gebruikt wordt. Het argument dat bi-culturele socialisatie veranderingen tussen de eerste en tweede generatie faciliteert gaat er vaak van uit dat de tweede generatie allemaal dezelfde bi-culturele socialisatie heeft meegekregen. Maar mijn proefschrift geeft aan dat dit kan variëren, afhankelijk van de plaats en tijd waarin de tweede generatie opgroeit.

Ten derde is het cruciaal om een brede kijk te hebben op relatievorming van de tweede generatie en naast het huwelijk te focussen op andere typen relaties. Dit proefschrift toont aan dat theorieën, hypotheses en bevindingen met betrekking tot huwelijken niet automatisch ook gelden voor andere relaties. Het onderzoeken van meerdere soorten relaties is met name van belang als we beter willen begrijpen in welke mate relaties tussen mensen uit verschillende herkomstgroepen voorkomen, wat hieraan ten grondslag ligt en wat de consequenties hiervan zijn voor de sociale cohesie.

Ten slotte roepen de bevindingen uit dit proefschrift op om partnerkeuze vanuit een breed perspectief te bekijken. Slechts onderscheid maken tussen exogamie (buiten de eigen herkomstgroep) en endogamie (binnen de eigen herkomstgroep) doet geen recht aan de verscheidenheid aan partnerkeuzes. De grenzen wie er al dan niet tot de eigen herkomstgroep behoort zijn diffuus en worden waarschijnlijk steeds vager, gezien de toenemende diversiteit in de samenleving.

Implicaties voor vervolgonderzoek in een diverse samenleving

Dit proefschrift toont de diversiteit in relatievorming en –ontbinding binnen de tweede generatie aan. De bevindingen gecombineerd met een steeds meer divers wordende samenleving bieden meerdere implicaties voor vervolgonderzoek. Ten eerste wordt het concept bi-culturele socialisatie veelvuldig aangehaald in de hoofdstukken van dit proefschrift. Hoewel het aannemelijk is dat de tweede generatie opgroeit te midden van ten minste twee culturele invloeden, doet dit onvoldoende recht aan de diverse en multiculturele samenleving die Nederland is. Andere culturele invloeden spelen mogelijk ook een rol, zowel voor de kinderen van migranten als voor kinderen met een Nederlandse achtergrond. Nederland wordt steeds meer divers en ook buiten de grote steden groeien kinderen steeds vaker op omringd door mensen met verschillende achtergronden. Dit vraagt om nieuwe manieren van onderzoek naar socialisatie-contexten en geeft aan dat we het begrip bi-culturele socialisatie moeten verbreden naar multiculturele socialisatie. Om deze processen van socialisatie te doorgronden is het daarbij belangrijk om niet alleen gedrag van verschillende actoren te vergelijken, maar ook de intensiteit en kwaliteit van onderliggende relaties met ouders, familie, vrienden en anderen onder de loep te nemen.

Ook de tweede generatie zelf zal naar alle waarschijnlijkheid steeds meer divers worden. De toename in gemengde relaties zal op den duur zorgen voor meer en verschillende gemengde achtergronden. Zo kan de tweede generatie twee in het buitenland geboren ouders hebben, die in hetzelfde of in een verschillend land geboren kunnen zijn. In het geval er één ouder in Nederland geboren is kan deze zelf een tweede generatie achtergrond hebben, maar ook een Nederlandse achtergrond. Zeker voor de kinderen van de tweede generatie betekent dit een grote verscheidenheid aan mogelijke achtergronden. Bij het uitvoeren en interpreteren van onderzoek in een toenemend diverse samenleving is het van belang om kritisch te blijven nadenken over het nut en de noodzaak van het categoriseren van herkomstgroepen. Dat relateert tevens aan de vraag welke data het meest geschikt zijn om toenemende diversiteit op een juiste manier te meten. Mogelijk is subjectievere informatie over zelfidentificatie hierbij van belang. Aangezien dergelijke informatie niet in registerdata is opgenomen is het gebruik maken van vragenlijstsonderzoek daarbij onontbeerlijk. Bovendien is vragenlijstsonderzoek noodzakelijk om de rol van religie beter te begrijpen, iets wat in dit onderzoek niet onderzocht kon worden wegens het ontbreken van deze gegevens in de Nederlandse bevolkingsregisters.

Ten slotte ligt de focus in dit proefschrift op de vier grootste niet-Europese herkomstgroepen in Nederland. Maar ook in andere Europese landen heeft de tweede

generatie de volwassen leeftijd bereikt. Cross-nationaal vergelijkend onderzoek is nodig om erachter te komen of de bevindingen uit dit proefschrift ook gelden voor andere contexten en andere groepen. Idealiter zouden we data uit verschillende landen aan elkaar kunnen koppelen zodat we mensen na migratie kunnen volgen. In aanvulling op cross-nationaal onderzoek is ook onderzoek naar ‘nieuwe tweede generatie groepen’ jongvolwassenen in de toekomst nodig. Bijvoorbeeld onder degenen van Oost-Europese herkomst in Nederland en Europa. Voor de Oost-Europese tweede generatie - die nu nog relatief jong is - zal de intra-Europese mobiliteit mogelijk een grotere rol gaan spelen in hun toekomstige relatievorming. Zowel de context waarin zij gesocialiseerd worden als de mogelijkheden om partners uit het land van herkomst naar Nederland te laten overkomen, zijn voor hen anders dan voor de niet-Europese tweede generatie die is onderzocht in dit proefschrift. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen hoe de relatievorming van deze nieuwe tweede generatie-groepen eruit zal zien en welke mechanismen hieraan ten grondslag liggen.

